

DETI
ŽILTEJ
HVIEZDY

MARIO ESCOBAR

Ljndeni

Deti žltej hviezdy

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na
www.lindeni.sk
www.albatrosmedia.sk

Ljndeni

Mario Escobar
Deti žltej hviezd – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2021

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS MEDIA

Ljndeni

MARIO ESCOBAR

DETI
ŽLTEJ
HVIEZDY

Príbeh o nádeji z Le Chambon-sur-Lignon

Ljndeni

*Elisabeth, Andrei a Alejandrovi, mojej úžasnej rodine,
ktorá so mnou vycestovala do Le Chambon-sur-Lignon,
a písanie tejto knihy bol pre nás všetkých hlboký zážitok.
Francúzskym mužom a ženám, ktorí zachránili tisíce židov,
politických utečencov a vyhnancoz z pazúrov tretej ríše.*

„Kto zachráni jeden život, zachráni celý svet.“

TALMUD

„Jeden čestný človek prečistí vzduch skazený tisícom pokrytcom.“

ISAAC ASIMOV, MEMORIAS

*„Newveriteľný príbeh, ktorý má moc pozdvihnúť
ľudského ducha.“*

NEWSWEEK (V SÚVISLOSTI S UDALOSŤAMI
Z LE CHAMBONU)

„Budeme si pamätať aj číslo päťtisíc, počet židov zachránených piatimi tisíckami obyvateľov regiónu v okolí francúzskeho Chambonu. Na každého z nich tak pripadá jeden zachránený ľudský život. Nikoho z tých, čo prišli, neodmietli, nikoho neudali. O svojich zásluhách však miestni prehovorili až po mnohých desaťročiach, aj to neochotne. Autor knihy o tejto udalosti sa pri zbieraní materiálu stretával s nechápavými pohľadmi. ‚Prečo o nás hovoríte, že sme statoční?‘ čudovali sa pamätníci. ‚Urobili sme to, čo bolo treba.‘

Z PREJAVU PREZIDENTA BARACKA OBAMU
PRI PRÍLEŽITOSTI DŇA PAMIATKY NA HOLOKAUST
A HRDINSTVO JOM HA-ŠO'A
23. APRÍLA 2009

„Tu sa jednoznačne potvrdila duša národa. Tu sa zhmotnilo svedomie našej krajiny. Le Chambon-sur-Lignon je miesto pamäti. Je to miesto odporu. Symbol Francúzska verného svojim zásadám, svojmu odkazu, svojej tradícii. V tuhej zime, v samote, zaúšve v chudobe a často v náročných podmienkach muži a ženy tohto kraja odne-pamäti vyznávajú vznešené hodnoty, ktoré ich spájajú. Ich rodný kút nebol vždy v centre záujmu, ale oni sa rozhodli čeliť priamemu nebezpečenstvu s odvahou, veľkorysosťou a dôstojnosťou. Vybrali si toleranciu, solidaritu a bratstvo. Vybrali si zásady humanizmu, ktoré sú putom nášho národného spoločenstva.“

JACQUES CHIRAC, PREZIDENT REPUBLIKY
LE CHAMBON-SUR-LIGNON, 8. JÚLA 2004

mapa

FRANCÚZSKO, 1940

Poznámka autora

Kniha *Deti žltej hviezdy* mi dala príležitosť vrátiť sa do tajomnej ríše detstva. Človek sa narodí, vypliešťa detské oči a žasne nad všetkým okolo seba, ale s pribúdajúcimi rokmi túto schopnosť stráca. Každý ďalší centimeter telesnej výšky nás nenávratne vzdaluje od sveta, ktorý sme tak veľmi túžili zmeniť, väčšinou sa však uspokojíme s tým, že v ňom dokážeme žiť. Práve o tom som sa rozhodol písať v tejto knihe: o tom, že schopnosť meniť svet má každá generácia, vždy keď sa, so všetkým zlým aj dobrým, čo to prináša, vyrovnajú účty a začne sa odznova.

Deti žltej hviezdy chcú byť oslavou človeka a jeho moci pretvoriť skutočnosť. Oddávna počúvame, že obyčajný človek nič neznamená vo víre dejín, ale mnohokrát sa ukázalo, že odpor verejnosti je jediným nástrojom protestu voči útlaku a tyranii. Od povstania otrokov v starovekom Ríme, cez Americkú revolúciu až po mierové hnutie za nezávislosť Indie či ukončenie rasovej segregácie v Spojených štátoch to bol vždy obyčajný ľud, ktorý sa zasadil o zmenu v usporiadaní sveta.

Keď som prvý raz vkročil do lesov a hájov v okolí dedinky Le Chambon-sur-Lignon, pripadal som si ako v raji. Žulové

domce s pestrofarebnými okenicami, prastaré priečelia, zosivené stovkou nemilosrdných zím, utešené gazdovstvá roztrúsené v hustých brezových a borovicových lesoch, ktoré akoby pohlcovali všetko letné svetlo. V tých končinách sa udialo niečo, čo zmenilo nielen chod dejín, ale, ako som tušil, zmení aj mňa.

O príbehu detí, ktoré zachránili obyvatelia Le Chambon-sur-Lignon a priľahlých obcí, sa dlho nevedelo. Po druhej svetovej vojne chceli Francúzi radšej zabudnúť na vichistickú vládu a prenasledovanie tých, ktorých kolaboranti označovali ako „menejcenných“ a „neprispôsobivých“, ale dokumentárny film *Les Armes de l'Esprit* z roku 1989 znovu vyniesol na svetlo tento dojemný príbeh vychádzajúci zo skutočných udalostí.

Kniha *Deti žltej hviezdy* opisuje strasti Jacoba a Mošeho Steinovcov, dvoch nezabudnuteľných postáv, z ktorých sa stali malí hrdinovia v boji proti zlu, a ich jedinou zbraňou bola nevinnosť.

Madrid, 1. júla 2016

Prológ

Paríž

23. mája 1941

Každá generácia nosí v sebe skrytú nádej, že svet sa „**K**sňou začne odznova.“ Tak zneli posledné slová jeho otca na vlakovej stanici. Vo vyžehlenom sivom obleku si čupol, aby bol na úrovni svojho syna Mošeho. Chlapec naňho pozeral veľkými čiernymi očami a prudko sa nadýchol, nechápal presne, čo mu otec chce povedať. Stanica sa naplnila bielym, sladkasto voňajúcim dymom. Matka si ich obzerala so slzami v očiach a s červenými lícami, ako keby ju už len to stálo nadľudskú námahu. Mošemu utkveli v pamäti jej biele rukavice z jemnej látky, studený a vlhký vzduch tej jari aj pocit, že jeho malý svet sa rozpadá na márne kúsky. Otec sa pokúsil usmiať pod tenkými hnedými fúzikmi, ale výsledkom bola groteskne skrútená grimasa. Mladší syn sa nepúšťal maminých nôh a utieral si nos do zelenej vlnenej sukne. Jana ho pohladila po svetlých vlasoch a sklonila sa k nemu, zovrela mu ružové líčka do dlaní a pobožkala ho na purpurové pery, dva prúdy slz sa zliali do jedného.

Jacob potiahol brata, vlak si posledný raz odfrkol a z pies-
tov sa vyvalila para, akoby ten obrovský stroj zo železa a dre-
va vzdychol nad dušami, ktoré musí odlúčiť. Teta Judith
chlapca pevne objala, bol v tom nepokoj aj túžba chrániť.
Nemeckí vojaci okolo nich krúžili ako mole okolo svetla,
a hoci si v ten deň nepripli na prsia žlté hviezdy, Judith mala
zavše pocit, že nacisti ich spoznajú, už len keď na nich uprú
kamenný pohľad svojich modrých očí.

Eleazar a Jana sa otočili, ich kabáty sa zamiešali do lesa
zdvihnutých rúk, ktoré kývali na rozlúčku. Deti sa za nimi
dívali, až kým im otec a mama nezmizli z dohľadu. Moše
chytil tetu za ruku a tuho jej ju stisol, ako keby sa chcel ubez-
pečiť, že aspoň ona zostane po ich boku. Judith k nemu
obrátila hlavu a zahľadela sa na synovca s pážacím účesom;
plavé pramene sa leskli v lúčoch slnka prenikajúcich cez
svetlíky na nástupišti. Potom pozrela na druhého chlapca.
Jacob s tmavohnedými vlnitými vlasmi a veľkými čiernymi
očami sa tváril inak. Takmer akoby sa hneval. Včera v noci
prosil rodičov, aby ich odviezli z Paríža, že budú poslúchať,
no Eleazar a Jana ich nemohli vziať so sebou, určite nie do-
vtedy, kým si nenájdu bezpečný úkryt. Deťom nikto neublí-
ži a teta Judith bola na útek pristará. Pred šiestimi rokmi
ich prichýlila, keď sa už situácia v Berlíne nedala vydržať.
V istom zmysle bola Judith viac Francúzka než Nemka, ži-
vot brala s nadhľadom.

Keď vyšli zo stanice, obloha sa olovene zatiahla a na dlaž-
bu dopadli prvé kvapky. Judith roztvorila zelený dáždnik
a všetci traja sa podeň v tichosti zhrčili, aby nepremokli ako
myši, kým dorazia do jej malého bytu na druhom konci Parí-
ža, kde sa krása mesta stráca a nahrádza ju otčená šed', ktorá

nijako nepripomína lesk kaviarní a elegantných reštaurácií v centre. Šli metrom, potom hrdzavým a hlučným trolejbusom. Chlapci sa usalašili na drevenom sedadle vpredu, teta si sadla hneď za nich a premáhala sa, aby jej nevyhrkli slzy z očí. Moše pozrel na brata, ktorý sa ďalej mračil; pehavú tvár mal mokrú od dažďa a zo stisnutých pier už-už akoby sa chystalo čosi vytrysknúť. Svetu ešte nerozumel, brat mu neraz nadával do zadubencov, aj on však vedel, že sa stalo niečo hrozné, keď rodičia museli odísť bez nich. Nikdy neboli sami. Mamu vnímal ako súčasť seba samého. Aj napriek otcovým protestom spával s nimi v posteli, nalepený na ňu, ako keby ho dotyk jej pokožky upokojoval. Jej vôňa bol jediný parfum, ktorý strpel, a vedel, že v jej zelených očiach vždy nájde záchranu. Pozeral von špinavým oknom na prízračné postavy chodcov, prepletali sa medzi zásobovacími dodávkami a starými konskými povozmi, po ktorých zostávali na ceste smradľavé kôpky. Toto bol jeho svet, narodil sa síce v Nemecku, ale na nič z vlasti si už nepamätal. Mama naňho hovorila po nemecky, a on jej vždy odpovedal po francúzsky, akoby chcel tú krajinu, odkiaľ museli ujsť, zanechať hlboko v minulosti. Kam pôjdu teraz? Moše mal pocit, že svet okolo neho sa zmenšuje, tak ako v škole, keď sa mu na dvore vyhýbali spolužiaci, ani čo by v nich žltá hviezda na jeho prsiach vyvolávala odpor alebo strach. Pokrikovali na nich, že sú „deti žltej hviezdy“, ale on vždy vnímal hviezdy ako malé svetielka, ktoré boh stvoril, aby noc nepohltila úplne všetko. Teraz akoby zhasli aj tie a svet bol bez nich tmavý a chladný, tak ako komora, do ktorej sa skrýval, aby napálil rodičov, ale vždy z nej túžil čo najskôr vyjsť, uniknúť pred stravujúcou temnotou.

PRVÁ ČASŤ

1

Paríž

16. júla 1942

Jacob pomohol bratovi vychystať sa, robil to už tak dlho, že mal celý proces zautomatizovaný. Vymenili si sotva niekoľko slov, kým mu vyzliekol pyžamo, natiahol nohavice a košeľu, a obul topánky. Moše nič nehovoril, v očiach mal zadumaný, neurčitý výraz, ktorým v bratovi zavše vyvolával úzkosť. Vedel, že je už dosť starý, aby sa obliekol sám, brat mu však zrejme chcel dať najavo, že sa naňho môže stále spoľahnúť. Utvrdzoval ho tým, že budú spolu až do konca a pri prvej príležitosti sa vrátia aj s rodičmi.

Jar ubehla ako voda, zato leto, horúce a bez školy, sa príšerne vlieklo. Teta Judith odchádzala skoro ráno do práce a chlapci si museli sami urobiť raňajky, poupratovať byt, ísť nakúpiť na trh a navštevovať v synagóge prípravu pred barmicva. Najmä s tým im teta pílila uši, Jacob mal už vraj vek na to, aby sa z neho stal správny žid. On si o tom myslel svoje. Rodičia ich nikdy nevodili do synagógy, pred príchodom do Paríža o judaizmus nejavili záujem. Zato Ju-

dith bola presvedčená veriaca, najmä po manželovej smrti v prvej svetovej vojne.

Keď sa obliekol aj Jacob, pomohol bratovi umyť sa, a potom sa odobrali do malej kuchyne s bielym kachličkovým obkladom, ktorý po rokoch drhnutia načisto stratil lesk. Na ošarpanom, kedysi belasom stole bol košík s niekoľkými krajcami čierneho chleba a syrom. Jacob dal zohriať mlieko na staručký plynový sporák a nalial ho do dvoch bielych šálok.

Može sa zhurta pustil do jedla, ani čo by sa bál, že mu ten kúsok chleba niekto ukradne. Mal osem a bol schopný jesť dvadsaťštyri hodín denne. Jeho brat za ním s apetítom nezaostával, preto Judith zamykala potraviny v malej komore vedľa kuchyne. Každý deň im vyčlenila prídela jedla na raňajky a obed, a keď prišla z práce, navarila skromnú večeru, pozostávajúcu väčšinou z riedkej polievky alebo dusenej zeleniny. Pre dvoch chlapcov vo vývoji to bolo nič, lenže zasluby potravín v krajine sa pod nemeckou okupáciou každý deň stenčovali.

Francúzi, predovšetkým obyvatelia Paríža, sa v lete 1940 masívne presunuli na juh, ale keď po niekoľkých mesiacoch videli, že Nemci sa neprejavujú až tak barbarsky, ako sa predpokladalo, mnohí z nich sa vrátili do svojich domovov. Jacobova rodina, hoci sami utekali pred Nemcami, zostala na mieste, iba otec sa preventívne odsťahoval k sestre, lebo dúfal, že tam ho nenájdu.

Jacob vedel, že hitlerovci majú hneď niekoľko dôvodov ich nenávidieť: jeho otec sa angažoval v Socialistickej strane a napísal niekoľko satirických článkov proti nacistom, nevriac o tom, že s manželkou boli obaja židovského pôvodu.

Paríž bol pod priamou kontrolou nemeckého velenia na čele s maršalom Wilhelmom Keitelom. Nacisti nedali domácemu obyvateľstvu dýchať. Na jar roku 1942 bolo v podstate nemožné dostať kávu, cukor, mydlo, chlieb, olej alebo maslo. Teta Judith našťastie pracovala u šľachtickej rodiny, ktorá mala prístup na čierny trh, preto im nikdy nechýbalo jedlo a občas tete posunuli niečo, čo by za prídellové lístky nikdy nezohnala.

Po slabých raňajkách chlapci vyrazili do ulíc. Dusná noc bola predzvestou horúceho dňa a ráno tento predpoklad iba potvrdilo. Bratia zbehli po schodoch. Na zodratých košeliach, ktoré tetu znova a znova zašívala, im svietili žlté Dávidove hviezdy.

Bytový dom bol rozdelený na štyri bloky, bohatsí nájomníci mali výhľad do ulice, chudobnejší sa pozerali z okien na dláždený dvor. Len čo chlapci vybehli z dvora na ulicu, vedeli, že je zle. Pri chodníku parkovalo možno dvadsať tmavých autobusov s bielymi strechami. Ľudia sa motali okolo nich a strážnici v bielych rukaviciach ich obuškami strkali dnu.

Jacobovi prebehol mráz po chrbte, stisol bratovi ruku tak pevne, až Moše zaúpel a pokúšal sa mu vyslobodiť.

„Nevystrájaj, drž sa ma!“ okríkol ho Jacob a so zamračeným výrazom ťahal brata späť k domu.

Keď vošli do budovy, vrátnička, opretá o metlu, na nich zagánila a zvolala: „Páni strážnici, a tieto špiny židovské tu necháte?“

Bratia na seba pozreli a rozbehli sa k svojmu bloku. Traja policajti, ktorí začuli vrátničkin prenikavý hlas, zbadali dvoch chlapcov, ako utekajú na druhú stranu dvora. Veliteľ vydal rozkaz a spolu so svojimi dvoma podriadenými vyrazil

za nimi, pričom nad hlavou mával obuškom a neprestajne fúkal do čiernej písťalky.

Chlapci utekali po hrubej drevenej dlážke, po prešliapaných schodoch a polámaných doskách, ťažko bolo nepočuť ich dupot. Pod schodiskom strážnici pozreli hore. Veliteľ šiel výťahom, zvyšní dvaja sa rozbehli hore schodmi.

Jacob a Moše bez dychu dorazili k dverám bytu a mladší z nich sa hneď vrhol k nim, ale brat ho zadržal a nasmeroval do podkrovia. Dlhé hodiny sa tam hrávali medzi natiahnutými šnúrami na bielizeň, skrývali sa za sušiacimi sa plachtami, strieľali z prakov na holuby alebo pozerali na mesto na druhom brehu Seiny.

Pred drevenými dverami zastali a krátko si oddýchli, s rukami opretými o kolená naberali vzduch do pľúc. Potom Jacob otvoril dvere. Prestrel sa pred nimi zdanlivo nekonečný koberec striech, balkónov a terás, na niektorých z nich ľudia pestovali zeleninu. Chlapci sa zošuchli po hrdzavom rebríku pribitom k stene a opatrne vykročili po strechách.

Strážnici ich zbadali z podkrovia. Veliteľ, ktorý vyzeral dosť unavene, hoci ako jediný šiel výťahom, znovu fúkol do písťalky.

Jacob sa obrátil, či už preto, aby odhadol, aká vzdialenosť ich delí od mužov v čiernom, alebo to urobil inštinktívne ako mladý srnec, keď ho naháňajú psy.

Dvaja mladší strážnici nešikovne zliezli po rebríku a utekali za ním, pod nohami im praskala krytina, s každým krokom boli k nemu bližšie.

Jacobovi sa šmykla noha, zapadla mu medzi dve škridly, a keď ju vyťahoval, prudko ho zabořila holeň. Cícerok krvi vsiakol do bielych ponožiek. Moše mu pomohol vstať a spo-

ločne utekali k poslednej budove bloku. Na okraji strechy zastali, bolo treba preskočiť vyše dvojmetrovú medzeru na vedľajšiu budovu.

Moše pozrel dozadu na prenasledovateľov, potom do priepasti rozžiarenej letným svetlom. Dolu v hĺbke zívala tma ako rozdavená papuľa. Obrátil sa k bratovi so zmätaným výrazom, nevedel, čo si počať.

Jacob nestrácal čas. Rovno pod nimi bola malá terasa. Z nej vytŕčala rímsa, ktorá pokračovala okolo celého domu. Mohli by po nej zísť nižšie a dostať sa až na ulicu, kde sa stratia v dave. Bez váhania skočil a hneď sa obrátil, aby pomohol bratovi. Aj jemu sa podarilo odraziť od strechy, no vo vzduchu ho ktosi schmatol za nohy. Chlapček sa zdrúzgol na tvrdé škridly.

„Jacob!“ skríkol zdesene.

Starší brat odrazu netušil, čo robiť. Mošeho tam nemožno nechať, ale ak sa za ním vráti hore na strechu, zajme ich polícia oboch. A hoci ani nevedel, prečo ich naháňajú, rodičia mu hovorili, že nacisti posielajú ľudí do koncentračných táborov v Nemecku a Poľsku.

Veliteľ pristúpil k okraju strechy, sledoval malého chlapca, ako sa pokúša dočiahnuť na rímsu.

„Zasran akýsi!“ skríkol, vytrhol podriadenému z ruky druhého chlapca, chytil ho za členok a zavesil dolu hlavou do vzduchu.

„Nie!“ zvraskol Jacob.

Malý braček mal tvár skrútenú od strachu, metal sa ako pstruh vylovený z rieky.

„Vylez. Hádám nechceš, aby brat zletel dolu,“ povedal chlap so zlovestným úsmevom a vystrčil ruku, v ktorej držal Mošeho, ďalej od strechy.

Jacobovi sa rozbúšilo srdce, cítil tlkot v spánkoch aj v končekoch prstov, ako zatínal päste. Roztriasol sa mu hlas, zdvihol ruky a chcel kričať, ale z úst nič nevyšlo.

„Okamžite vylez! Aj tak ste nás už stáli dosť času. Prekliati židáci!“

Chlapec videl vo veliteľových očiach nenávisť, ktorej nerozumel, ale za posledné mesiace sa s ňou už viackrát stretol. Vyškriabal sa po stene na strechu a podišiel k veliteľovi.

Strážnik bol veľký a tučný, brucho sa mu ledva vmestilo do uniformy. Čiapku mal nakrivo, uvoľnil sa mu uzol na kravate. Čierne fúziky sa chveli v brunátnej tvári, špúlil pery, ako keby slová nevysslovoval, ale pľul.

Zvyšní dvaja strážnici schytili Jacoba a odniesli ho do prvej budovy, potom sa všetci zviezli výtahom na prízemie.

Keď prechádzali okolo vrátničky, zaškerila sa, ako keby jej dolapenie chlapcov mimoriadne zlepšilo náladu. S penou v kútikoch úst sa na nich rozdrapila: „Všivaví komunistickí prisťahovalci! Nechcem v dome ani jediného žida!“

Jacob sa jej bez strachu zadíval do očí, dobre ju poznal. Bola notorická klamárka a do všetkého strkala nos. Pred niekoľkými mesiacmi jej teta Judith pomohla zohnať prídelové lístky. Vrátnička nevedela čítať ani písať, mala postihnutého syna, ktorý nevychádzal z domu. Raz za čas ho s veľkou námahou vyteperila na dvor a posadila do kresla, zatiaľ čo chlapec, slepý a nevládný, sa neprestajne triasol.

Može na ňu prekvapene pozrel, ešte sa celkom nespamätal zo zážitku na streche. Neraz na nich nakričala, keď behali po chodbách alebo krikom rušili susedov, ale nikdy jej nič zlé neurobili.

Vyšli na ulicu, autobusy boli už plné ľudí. Strážnici strkali ženy, bili deti a súrili starých, aby čo najrýchlejšie nastupovali. Mladých medzi nimi nebolo veľa, väčšina z nich sa už niekoľko mesiacov skrývala. Zástup bezbranných, zlomených strachom a neistotou, mlčky kráčal ako dobytok na porážku, nechcelo sa im veriť, že by ich príslušníci policajného zboru v najslobodnejšej krajine na svete mohli len tak, za bieleho dňa, dať odviezť na smrť, zatiaľ čo ich susedia a priatelia sa iba nečinne prizerajú.

Moše sa užasnuto díval von oknom, keď sa autobus pohol. Mal pocit, takmer ako keby išli na exkurziu. Brat vedľa neho prechádzal očami po vystrašených tvárach spolucestujúcich. Vyhýbali sa mu pohľadom, pripadali si neviditeľní, potupení svetom, do ktorého už nepatrili.

2

Paríž
16. júla 1942

Autobusy zastavili pred obrovskou budovou. Strážnici vyskákali von a vytvorili dlhú reťaz, aby sa židia nerozutekali do ulíc. Slnko pražilo nedobrovoľným výletníkom na hlavy, ale Jacob a Moše neodtŕhali zrak z Eiffelovej veže, ktorá im čnela za chrbtom, nechceli si pripustiť to, čo sa deje okolo nich.

Policajti trieskali obuškami do kapoty autobusov, aby vodiči otvorili dvere. Cestujúci si vymieňali váhavé pohľady, nikto nechcel ísť prvý. Počas tichej cesty ich natoľko ovládla neistota, že rezignácia im teraz pripadala ako jediná možná reakcia na nečakané zadržanie. Väčšinou boli zo zahraničia, ale aj niekoľko Francúzov spadlo do siete utkanej pre židovský národ. Starší muž v pracovnej rovnošate vstal a obrátil sa k vydeseným pasažierom.

„Musíme zachovať pokoj. Som presvedčený, že Francúzi nás sem dali odviezť, aby nás ochránili. Táto krajina nikdy nedovolí, aby nás transportovali do Nemecka. Žijeme síce

v okupácii a nemecké hordy ovládajú naše životy, ale zásady republiky zostávajú nedotknuté.“

Jeden z mála mladých v autobuse odstrčil starého pána nabok a venoval spolucestujúcim provokatívny pohľad.

„Ste ľudia alebo ovce? Naozaj ste si nevšimli, že od začiatku okupácie sa musíme chodiť hlásiť, že nám zakázali pracovať v štátnej správe, že musíme nosiť tieto prekliate hviezdy tak ako v Nemecku? Priviezli nás sem, aby nás tu mohli držať a potom odviezť vlakom na sever.“

Jedna elegantne oblečená dáma v modrom klobúku vstala a chystala sa vystúpiť, a keď jej mládenec zastal cestu, silno doňho drgla.

„Prosím tá, nechaj ma prejsť. Čo tu strašiš tých neborákov? Nevieme, aký osud nás čaká, ale odjakživa nám idú po krku a vždy sme prežili, no nie?“

Aj ostatní vstávali zo sedadiel, nervózne sa sácali v uličke. Dlhý rad mužov, žien a detí vonku pomaly kráčal k obrovskej bráne, nad ňou stálo ozdobnými písmenami **VEL‘ D‘HIV**.

Jacob a Moše to tam poznali, otec ich raz vzal na cyklistické preteky. Velodróom slúžil cyklistom najmä v zime, organizovali sa v ňom aj rôzne iné podujatia.

Chlapec sediaci za nimi sa naklonil dopredu a spýtal sa ich: „Vy ste Steinovci?“

Bratia sa obrátili. Náramne sa im uľavilo, že našli v tej mase cudzích niekoho známeho.

„Áno,“ prisvedčil Jacob a postavil sa. Boli poslední v uličke.

„Ja som Joseph, otec je inštalatér. Chodili sme spolu do prípravky v synagóge, ale od leta pomáham otcovi s prácou. Nevideli ste ho tu náhodou?“

„Nie, si tu prvá známa tvár,“ odvetil Jacob.

„Dnes ráno nám zabúchali na dvere, otec išiel otvoriť s francúzakom v ruke, ale keď videl, že sú to len žandári, odložil ho na chodbe. Povedali nám, aby sme si vzali jednu deku a košeľu na osobu, nič viac. Keď nás nahnali do autobusov, všetci sa mi stratili.“

„Nás najprv nehladali, až keď začala vrátnička vrieskať, vyrazili za nami. Chceli sme im utiecť po strechách, ale chytili nás,“ vysvetľoval starší brat.

Vo dverách sa zjavil strážnik a zrukol: „Padajte von, špionavci, už aj!“

Keď prechádzali popri vodičovi a Moše mu pozrel do očí, muž mu v prvej chvíli opätoval pohľad, no potom zvesil hlavu. Bola to najťažšia jazda v jeho živote. Netušil, čo chcú so všetkými tými ľuďmi robiť, ale hanbil sa, že jeho krajanovia spolupracujú s nacistami. Od začiatku okupácie sa usiloval nepútať na seba pozornosť; každému, kto aktívne pôsobil v politickom živote alebo odborovom hnutí, hrozilo obvinenie z vlastizrady.

Prvý vystúpil Jacob a hrdó pozrel strážnikovi do očí, ten sa zamračil a ukázal mu obuškom, kam má ísť. Za ten krátky čas už väčšina ľudí zmizla v budove. Moše sa držal pri bratovi a Joseph kráčal za nimi po širokej chodbe. Počuli šum hlasov, ktorý čoraz väčšmi silnel, na konci chodby bol už priam ohlušujúci. Vošli do dverí a ocitli sa pod širokou kupolou. Prechádzali zrakom po tribúnach, po naklonenej dráhe, a zastavili sa na podlhovastej ploche uprostred, kde bolo rozmiestnených niekoľko stanov Červeného kríža.

„Fíha!“ zvolal Moše. Mal otvorené ústa, oči neboli schopné pojať ten ohromný priestor, ktorý si z prvej návštevy s otcom taký veľký nepamätal.

„Sú tu tisíce ľudí,“ utrúsil Joseph nervózne, vedel, že nebude ľahké nájsť rodičov medzi nimi všetkými.

Spoza starého, obitého stola na nich kývol úradník. Tri deti v rade za sebou vykročili k nemu.

„Meno a priezvisko,“ povedal muž, ani nezdvihol pohľad. Mal cviker s okrúhlymi obrúčkami pripnutý retiazkou o sako; na konci jeho malého nosa držal akoby len silou vôle. „Ste hluchí, sopliaci?“

„Prečo nás sem priviedli?“ odpovedal Jacob otázkou.

Úradník, prekvapený chlapcovou odvahou, položil pero na stôl a prekrížil si ruky na prsiach.

„Kde máš rodičov? Nenaučili ťa, ako sa správať?“ spýtal sa muž zostra.

„Mňa, správať? Uprostred noci nás vytiahnu z našich domov, dovlečú sem a zatvoria na jednom mieste ako zvieratá? Naozaj sa chcete rozprávať o slušnom správaní?“ Jacob zvýšil hlas.

Keď to začul neďaleko stojaci strážnik, chytil do ruky obušok a zamieril k chlapcom.

Moše potiahol brata za rukáv, ten sa v poslednej chvíli obrátil. Obušok udrel do stola, a kým ho strážnik stihol druhý raz zdvihnúť, všetci traja sa rozbehli k najväčšiemu davu. Strážnik išiel za nimi, no deti sa mu stratili z dohľadu a obstalo ho niekoľko mužov.

„Nejaký problém, pán žandár?“

Strážnik pochopil, že nemá zmysel rozdúchávať vášne, veď mu ešte tí darebáci prídu pod ruku. Zo štadióna sa nedostanú.

Keď sa Jacob obzrel za seba, videl, že policajti sa vracia k východu. Oľutoval, že sa dal vyprovokovať, mohol sa ho

spýtať, či nevie, kde je teta Judith, alebo sa s jeho pomocou nejako s ňou spojiť.

„Čo si počneme?“ spýtal sa zadýchaný Moše.

„To netuším,“ odvetil Jacob.

Braček ho objal a rozplakal sa. Jeho vzlyky sa zliali s neutíchajúcou vravou naokolo. Jacob zdvihol hlavu. Stáli na štartovej línii cyklistického okruhu, svetlo sa lialo do haly cez veľké strešné okná. Spomenul si na tú nedeľu pred niekoľkými rokmi, keď sa boli pozrieť na preteky, krátko pred príchodom Nemcov. Cyklisti cedili pot a diváci ich neúnavne povzbudzovali. Vtedy mu štadión pripadal ako čarovné miesto; teraz sa premenil na klietku, z ktorej nebolo úniku.

„Musím nájsť rodičov,“ vyhlásil Joseph a obrátil sa na odchod.

„Počkaj, pomôžeme ti. Možno tu niekde je aj naša teta.“

Traja chlapi vykročili po obvode dráhy. Ľudia sa ukládali, hľadali si pohodlnú polohu na naklonenej ploche. Teplota sa zvyšovala, popoludní bude v hale ako v skleníku.

Moše zbadal mladú ženu s dvojčatami, usedavo plakala. O niekoľko krokov ďalej sa chechtal postarší muž v spodnej bielizni, ktorého sa manželka neúspešne pokúšala presvedčiť, aby sa obliekol. Deti behali hore-dolu a preskúmavali terén. Svet bol hore nohami, vojna ako keby každého človeka zmenila na jeho groteskne spotvorený obraz.

Jacob položil bratovi ruku na plece, nechcel, aby sa mu stratil, lebo sa bál, že by ho už nenašiel.

Dav ľudí sa postupne spamätával, ako pole po búrke, padal na nich rozochvený pokoj. Aj vrava utíchala. Nemali už chuť rozprávať, sťažovať sa alebo niečo žiadať od strážnikov. Hľadali iba kus zeme, kde by si odpočinuli, silnejší vyhánali

slabých z najvýhodnejších miest. Objavili sa prvé ošetrovatelky, prišli cez jeden z vchodov na prízemí k stanom v strede a zavreli sa do nich, aby zhodnotili situáciu.

Vtedy sa ozvalo tupé buchnutie. Chlapci sa rozhliadali, nevedeli, čo sa deje. Zdesený šum plynule prešiel do panických výkrikov. Húf ľudí sa rozostupoval. Jacob vyskočil na zábradlie a postavil sa na prsty, aby lepšie videl. Na drevenej dráhe sa mykalo telo ženy, pomaly sa kĺzalo dolu a zanechávalo za sebou krvavú stopu.

„Čo sa stalo?“ spýtal sa Moše.

Kým stihol niečo vidieť, brat ho odtisol. Moše protestoval, dral sa vpred. Jacob mu jednou rukou zakryl oči, druhou ho ťahal preč.

Ozvali sa ďalšie pády na zem, prestrašené výkriky silneli ako hurikán a dráha velodrómu sa farbila dočervena. V tej chvíli Jacob pochopil, že musí odtiaľ brata dostať čím skôr. Pretože ak boli niekedy naozaj blízko peklu, tak to bolo vtedy a tam. Vbehli do chodby pod tribúnou. Mali plán – nájsť Josephových rodičov, zistiť, kam zmizla teta Judith, a utiecť, kým nebude neskoro.

3

Paríž

16. júla 1942

Deň sa zdal nekonečný. Boli hladní, smädní, unavení. Bábätká plakali a kričali od zadúšajúceho tepla, aj ich mamy kričali, keď sa handrkovali o tú trochu mlieka, ktoré ošetrovatel'ky rozdávali. Horúčava bola taká silná, že väčšina mužov sa vyzliekla do tielka, ženy ovievali deti klobúkmi a novinami. Niektorí hľadali zatúlaných blízkych, vyvolávali ich mená monotónnym a smutným hlasom, zvyšní členovia rodín si po kúštikoch odhrýzali zo stenčujúcich sa zásob.

Traja chlapci bez prestávky chodili. O štvrtej popoludní mali už prelezené všetky chodby, navštívili improvizovanú nemocnicu a boli aj na najvyššom mieste budovy. Policajti stáli iba pri hlavných východoch, ostatné nekontrolovali. Zdravotníci už odniesli telá ľudí, ktorí spáchali samovraždu, krvavé fláky ďalej zasychali na drevenom povrchu.

„Prehľadali sme každý kút, podľa mňa tu vaši nie sú,“ povedal Jacob novému kamarátovi. Josephovi sa zatiahla tvár a vyhrfli mu slzy, utrel si ich opakom ruky a zvesil hlavu.

Jacob presne vedel, ako sa cíti. Keď sa pred vyše rokom rozlúčili s rodičmi, premkla ho taká samota a neistota, že sa začal v noci strhávať zo sna, bol celý spotený a kričal mamino meno.

„Ale no tak, možno je to dobrá správa,“ povzbudil ho a položil mu ruky na plecía.

„Lenže keď nie sú tu, tak kde sú?“

Akýsi starší muž vo vyžehlenom dvojradovom obleku vstal a podišiel k nim. Všetko počul. Zložil si okuliare a sklonil sa k chlapcom.

„Jednu skupinu odviezli do tábora v Drancy, asi dvanásť kilometrov na severovýchod od Paríža. Možno sú rodičia tam. Mal by si sa spýtať ľudí z Červeného kríža alebo nejakého strážnika.“

Chlapec bojoval so slzami, ale stiahlo mu hrdlo a trhané dýchal.

„Ďakujeme,“ vysúkal zo seba.

Len čo sa muž vzdialil, Jacob pošepol kamarátovi: „Na to ani nemysli. Je možné, že sú vaši naozaj v Drancy, ale určite im nepomôžeš, keď sa tam dáš odviezť za nimi.“

„Nerozumiem. Čo iné chceš robiť?“

„Utiect,“ vyhlásil Jacob.

Josephovi by také niečo nenapadlo ani vo sne. Posledných niekoľko hodín chodili po velodróme. Východy boli strážené, cez strechu sa ujsť nedalo, pripadalo mu to ako úplne šialenstvo.

„Kadiaľ chceš utiecť?“ spýtal sa Moše.

„Ver mi, pôjde to,“ odvetil Jacob ráznym tónom, presvedčený o tom, čo hovorí.

„A keby sa nám to aj podarilo, čo potom?“ spýtal sa Joseph a pokrčil pleciami.